

Наталія Джура, Галина Стародубець
(м. Житомир)

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ ВПРОДОВЖ 1920-1930-Х РОКІВ

Репресії 1937-1938 рр. стали чорною сторінкою історії України . Радянська влада використовувала, репресії як головний метод утвердження та захисту тоталітарного режиму та реалізації завдань внутрішньої політики. В списки, так званих, «ворогів народу» потрапили представники практично всіх категорій населення СРСР, у тому числі й церковнослужителі.

Антирелігійна політика радянської влади загалом, та в період Великого терору, зокрема, вже стала предметом наукових досліджень у працях вітчизняних науковців. Зокрема, її окремі аспекти розкриваються в працях таких істориків як М. Жолоба [2], А. Чередниченко[6], О. Бажана[1], В. Нікольського [4], В. Овчаренко [5] та ін..

Мета даної статті – висвітлити прояви антирелігійної політики сталінського режиму в 1920-1930-х роках.

З приходом більшовиків до влади відбулися кардинальні зміни в релігійній сфері держави. У лютому 1918 р. Радою Народних Комісарів РРФСР був виданий декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», а у січні 1919 р. цей декрет почав діяти і на теренах України. 17 травня 1919 р. Раднарком УРСР прийняв декрет «Про передачу майна монастирських і церковних та інших релігійних установ у відання Народного комісаріату соціального забезпечення». Згідно з цим документом розпочинався опис майна усіх церков та монастирів на території республіки.

Наступним кроком у підваженні фундаменту церкви стала широкомасштабна компанія 1921-1922 рр. з вилучення церковних цінностей для потреб голодуючих. За конституцією СРСР 1924 р. радянський уряд гарантував лише свободу антирелігійній пропаганді, права віруючих обмежувалися дозволом «відправлення релігійного культу» [3].

Починаючи з 1 листопада 1922 р., згідно з постановою ВУЦВК «Про реєстрацію товариств і спілок», необхідною умовою розгортання діяльності будь-якої релігійної організації стає її реєстрація органами

НКВС. Для полегшення контролю за станом релігійного середовища, було дозволено діяльність релігійних організацій і встановлювався їх кількісний мінімум – 50 осіб. «За узагальненими даними, станом на 1925 р. було встановлена кількість громад – 9369, із них православні – 7070, сектантські – 708, старообрядницькі – 104, та інші – 487» [5, с.47].

З 1925 р. було офіційно заборонено релігійні процесії і церковні служби поза церковними стінами без спеціально письмового дозволу місцевої влади у кожному окремому випадку. А в червні 1929 р. було заснована громадська організація Всесоюзна спілка воєвничих безвірників, мета якої було ідейна боротьба з релігією у всіх її проявах [7, с. 45].

Цими документами було закладено правові засади церковної політики радянської влади, спрямованої на обмеження впливу релігії та церкви на життя суспільства. Логічним продовженням правового тиску на церковні інституції радянської держави стало розгортання репресій проти окремих священнослужителів, мирян та цілих церков.

Початком, так званої, «масової чистки» став лютнево-березневий пленум ЦК ВКП(б) 1937 р., на якому Й.Сталін зажадав «покласти край діяльності саботажників, шпигунів і диверсантів». І в цей перелік увійшли представники духовенства. А загалом поштовхом до розгортання репресій в СРСР загалом, і в Україні, зокрема, стала постанова Політбюро ЦК ВКП(б) «Про антирелігійні елементи» від 2 липня 1937 р. та телеграма Й.Сталіна секретарям обкомів, крайкомів, ЦК республіканських компартій. У документі йшлося про необхідність «забезпечити оперативний розгром церковного і сектантського контрреволюційного активу, піддавши арешту всіх учасників повстанських і терористичних формувань» [4, с.90].

Упродовж 1937 р. переслідувань не оминула жодна конфесія в УРСР. Під прес репресивної машини потрапляли як прості віруючі, так і ієрархи церков. 22 жовтня 1937 р. в черговий раз був заарештований митрополит Української Автокефальної Православної Церкви Василь Липківський, а 20 листопада 1937 р. – засуджений особливою трійкою УНКВС Київської області до страти. 10 листопада під час допиту у Лук'янівській тюрмі помер митрополит Російської православної церкви, екзархом України Константин (Дьяков) [1, с.15].

Наприкінці листопада 1937 р. співробітниками НКВС УРСР був заарештований керівник Всеукраїнського союзу баптистів Андрія Костюков. Якого обвинувачували у створенні фашистської організації

баптистів в Україні, проведенні антирадянських діяльності, зв'язках з антирадянською організацією баптистів за кордоном. 17 грудня 1937 р. за рішенням трійки Київського управління НКВС УРСР А.Костюкова розстріляли [1, с.15].

Не вдалося уникнути репресій навіть керівному складу «Союзу воєнничих безвірників» України, які в 1930- х рр. відігравала важливу роль в загальносоюзному процесі антирелігійної політики радянської держави.

За період із січня по липень 1938 р. Число заарештованих органами НКВС УРСР по лінії «церковники та секти» становило 1587 осіб, з них 824 особи були засуджені особливою трійкою НКВС [1, с.17].

Не оминув Великий терор і Житомирщину. Жертвами сталінських репресій стали священнослужителі, що користувалися серед віруючих повагою та авторитетом. Багато з них у той час проживали і відправляли службу в Житомирі.

За підрахунками вітчизняних дослідників, за роки репресій на Житомирщині заарештовано 682 церковнослужителі, з них – 267 розстріляно, 354 засуджено на терміни від 5 до 10 років. У роки «Великого терору» заарештовано 397 осіб, 261 з них розстріляно, 127 – засуджено до ВТТ [6, с.21].

Отже, період Великого терору став трагічною сторінкою в історії релігійних громад України. Жертвами сталінського терору стали як окремі знакові священнослужителі, так і цілі релігійні громади. Більшовицька ідеологія виключала релігійний світогляд як такий, що загрожує встановленню монотеїзму (у формі теорії марксизму-ленінізму-сталінізму), як системоскріплюючої субстанційної основи радянської політичної системи.

Список використаних джерел та літератури

1. Бажан О. Репресії серед духовенства та віруючих в УРСР в часи «великого терору»: статистичний аспект / Бажан О. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ, 2007. – № 29. – С. 7-18.
2. Жолоб М. П. Репресії проти віруючих та духовенства національних меншин України: 30-і роки ХХ ст. / М. П. Жолоб // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2013. - № 4. - С. 264-269.
3. Конституція СРСР. 1924 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1924.htm>.
4. Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х - 1950-ті рр.): Іст. - стат. дослідження. - Донецьк, 2003.

5. Овчаренко В. П. Радянська релігійна політика середини 1920-х років на сторінках періодичних відомчих видань НКВС УСРР / В. П. Овчаренко. // Наука. Релігія. Суспільство. – 2012. – С. 46–54.
6. Реабілітовані історією. Житомирська область – Житомир: «Полісся», 2013. – 742 с..
7. Чередниченко А. Церква та держава в УРСР: становлення моделі відносин на початку 1920-1930 рр. / А.Чередниченко // Історія та сучасні виклики непокараних злочинів радянського тоталітаризму проти Церкви: матеріали Міжнародної наукової практичної конференції – Дніпропетровськ:«Пороги», 2015. - С. 44-55.